

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 332.122

А. О. КАСИЧ,
*професор, доктор економічних наук,
завкафедрою менеджменту
Київського національного університету технологій та дизайну*

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

З'ясовано сутнісні характеристики та представлено типологізацію модернізаційних процесів, управління якими в багатьох країнах світу здійснюється на комплексній та системній основі. Наведено перелік показників, які є індикаторами модернізації різних видів, та методичні підходи до їх аналізу. Досліджено динаміку процесів модернізації в різних країнах світу і в Україні, що дозволило визначити масштаби відставання та ключові аспекти формування відповідної стратегії.

Ключові слова: модернізаційні процеси, економічна та екологічна модернізація, індекси, рівні, динаміка, стратегія.

A. O. KASYCH,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of Management Department
Kyiv National University of Technologies and Design*

MODERNIZATION PROCESSES IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE WORLD EXPERIENCE

Essential characteristics are clarified and typology of modernization processes, whose management in many countries of the world is carried out on an integrated and systemic basis, is presented. A list of marks, which are indicators of modernization of various types, and methodological approaches to their analysis are presented. Dynamics of modernization processes in various countries of the world and in Ukraine has been studied, which allowed determining the extent of the backlog and key aspects of the corresponding strategy formation.

Keywords: modernization processes, economic and environmental modernization, indices, levels, dynamics, strategy.

Після глобальної кризи 2007–2009 рр., яка мала переважно фінансовий характер, багато вчених у розвинутих країнах стали наголошувати на необхідності модернізації окремих сфер життєдіяльності суспільства для збалансування економіки в цілому. У результаті в розвинутих країнах почала формуватися Нова економічна політика, спрямована на розв'язання актуальних в останні роки системних проблем на базі впровадження сучасних інструментів модернізації. Так, в Європі розроблено нову стратегію "Європа 2020: стратегія інтелектуального, сталого і всеохоплюючого зростання". Документ передбачає відновлення промислового виробництва, що є основою підвищення конкурентоспроможності європей-

ської економіки. У США також неодноразово наголошувалося на необхідності неоіндустріалізації. Для країн, що розвиваються, завдання модернізації аналогічно набувають дедалі більшого значення, оскільки створюють для них можливості подолання відставання від розвинутих країн.

Характеризуючи сучасний етап розвитку економіки України, слід констатувати: зниження ролі промисловості у створенні валової доданої вартості (ВДВ) (частка ВДВ промисловості у загальному обсягу ВДВ у 2000 р. становила 31,4%, у 2010 р. – 19,1%, у 2015 р. – 16,7%); нестійку динаміку обсягів виробництва (середньорічні темпи зростання за період 2007–2016 рр. – 97%); зниження привабливості реального сектору економіки для зайнятості населення (чисельність працюючих у промисловості у 2000 р. становила 4,5 млн. осіб, а у 2015 р. – 2,6 млн. осіб); обмежені власні фінансові можливості промисловості для забезпечення розвитку (досить велика кількість підприємств працюють збитково: у 2010 р. – 41%, у 2015 р. – 27,3%); низьку інноваційну активність підприємств (частка промислових підприємств, які впроваджували інновації, у 2000 р. становила 14,8%, у 2010 р. – 11,5%, у 2015 р. – 15,2%); накопичення критичної маси морально застарілих та фізично спрацьованих основних засобів (60% – за даними 2015 р.) *. Усе це свідчить не тільки про пов'язаний характер проблем сучасного етапу розвитку української економіки, але й про необхідність розробки чіткої стратегії розвитку, спрямованої, насамперед, на прискорення процесів модернізації.

З огляду на це, **мета статті** – дослідити динаміку процесів модернізації в Україні порівняно з іншими країнами на основі систематизованих теоретичних і розроблених методичних положень для визначення стратегічно орієнтованих завдань у цій сфері.

Основою ефективного управління процесами модернізації має стати ідентифікація етапів еволюції та головних характеристик модернізації у тих країнах, які досягли істотних результатів у своєму розвитку. Оскільки модернізаційні процеси є складними та багатогранними, їх дослідження повинно відбуватися відповідно до комплексної методики і давати чітке уявлення про закономірності розвитку на рівні теорії та практики. Для цього необхідно:

- узагальнити наукові підходи до розуміння сутності модернізації та систематизувати теорії модернізації, що дозволить визначити структурні характеристики процесу, які потребують дослідження;
- розробити методику аналізу процесів модернізації, тобто обґрунтувати етапи дослідження та сформулювати відповідний набір показників;
- комплексно вивчити процеси модернізації на прикладі країн, які здійснили або здійснюють модернізаційні реформи, та назвати можливість використання їх досвіду;
- синтезувати особливості та закономірності процесів модернізації;
- обґрунтувати зміст стратегії модернізації;
- визначити набір заходів та інструментів, необхідних для проведення модернізації національного промислового комплексу.

Теоретична та методична база концепції модернізації

Положення теорії модернізації беруть початок у філософських ідеях доби наукових революцій XVI–XVII ст. та епохи Просвітництва XVII–XVIII ст., коли було

* Державна служба статистики України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

докорінно переосмислено ставлення людини до світу. Проте реальним поштовхом до чіткого науково-практичного виокремлення безпосередньо процесів модернізації стали промислова революція в Англії та Велика французька революція XVIII ст. Саме в той час виникло поняття "модернізація", яке відразу стало об'єктом вивчення в межах багатьох галузей науки. Багатогранність досліджуваних процесів підтверджується тим, що ідеї модернізації відстежуються, зокрема, у працях філософів Р. Арона [1] та Д. Белла [2], соціологів З. Баумана [3] та М. Вебера [4], Х. Вельцеля та Р. Інглхарта [5; 6], політологів С. Хантінгтона [7], С. Ліпсета [8], економіста В. Ростоу [9] та інших.

Для розуміння сутності терміна "модернізація" слід навести ключові, на нашу думку, визначення, які підкреслюють багатогранність досліджуваних процесів, без прив'язки до певної галузі науки (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові сутнісні характеристики поняття "модернізація" *

Сутність поняття	Базисний підхід до визначення	Автор
Модернізація – революційний процес, оскільки він передбачає кардинальний характер змін, радикальну і тотальну зміну всіх інститутів, систем, структур суспільства та людської життєдіяльності	Революційний характер змін	С. Хантінгтон [7, р. 285]
Модернізація (від фр. <i>moderne</i> – сучасний) у загальному розумінні – зміна відповідно до вимог сучасності, тобто надання сучасного характеру чому-небудь, пристосування до сучасних поглядів, ідей, потреб	Адаптація до вимог сучасності	О. Балакірева, В. Геєць, В. Сіденко [10, с. 7]
Модернізація – системний процес різного роду зрушень і перетворень конкретних інституційних сфер суспільства, що забезпечує перехід суспільного устрою від одного стану розвитку до іншого в напрямі його осучаснення і постійного якісного вдосконалення	Системний характер перетворень	Н. Обушна [11, с. 6]
Модернізація – це процеси в економічній структурі та політичній культурі, які відбуваються природним чином	Взаємозв'язок між економічною модернізацією та поширенням демократії	Х. Вельцель, Р. Інглхарт [5, с. 86]
Модернізація – це вид цивілізаційних змін, які передбачають кількісні та якісні зміни	Пов'язаний характер кількісних та якісних перетворень	Хе Чуаньци [12, р. 55].

* Систематизовано автором.

Отже, **модернізація** – це процес багатоаспектних перетворень усіх сфер існування та життєдіяльності суспільства, які характеризуються різною динамікою, виражені як у кількісних, так і в якісних показниках, є взаємозв'язаними і потребують цільового управління з метою синхронізації змін.

На основі узагальнення наявних підходів до визначення сутності поняття "модернізація" доцільно виокремити декілька основних етапів, які дозволяють відстежувати еволюцію теорії модернізації.

Перший етап – містив фрагментарні дослідження, коли представниками різних галузей науки розглядалися окремі аспекти розвитку модернізації – суспільства, держави, тому теорія модернізації сприймалась як складова розвитку філософії, соціології, політології, економіки тощо.

Другий етап – пов'язаний з технологічним та економічним напрямками розвитку теорії модернізації, що було зумовлено прискоренням НТП та активізацією процесів індустріалізації, насамперед, у розвинутих країнах.

Третій етап – характеризувався конвергенцією складових теорії модернізації та забезпеченням комплексного бачення ролі її процесів у розвитку суспільства в цілому. У багатьох країнах відбувся перехід до постіндустріальної стадії розвитку, в результаті чого почався пошук нових джерел модернізаційних процесів, зокрема, в системі освіти та культурному середовищі. Тоді у науковців сформувалося розуміння необхідності синхронізації складових модернізації та їх узгодження.

Четвертий етап – пов'язаний з активізацією досліджень впливу процесів технологічної модернізації на соціально-економічну динаміку в країнах, що розвиваються. Модернізацію починають розглядати як здатність цих країн забезпечити індустріалізацію та подолати відставання, насамперед, за економічними і технологічними індикаторами. Однак з часом стало зрозумілим, що модернізація асоціюється з більш масштабними змінами (зокрема, демократизацією, суспільним розвитком, використанням ринкових інститутів, підвищенням рівня культури та освіти населення), що в цілому відповідає загальній тенденції розвитку цивілізованості.

П'ятий етап – пов'язаний з подальшим розширенням розуміння поняття “модернізація” за рахунок використання положень концепції сталого розвитку, відповідно, можливість загальної модернізації суспільства визначається баченням чіткої причинно-наслідкової залежності її окремих складових та забезпеченням високого рівня їх конвергенції. У наш час головні зміни відбуваються в системах вірувань суспільства, які стають драйверами всього комплексу модернізаційних процесів.

Питання модернізації економіки України і безпосередньо її промисловості досить детально розглядаються українськими вченими. Теоретико-методологічні положення модернізації національної економіки розкрито в працях Б. Андрушківа, О. Амоші та інших [13], В. Гейця [14;15], О. Левковець [16], Л. Федулової [17]. Концептуальні основи структурної модернізації промисловості розкрито Ю. Кіндзерським [18], О. Чебановим [19]. Про важливість застосування стратегічного підходу до процесів модернізації наголошується в працях Я. Жаліла [20] та інших. Ю. Кіндзерський, зокрема, вказує на необхідність проведення реструктуризації промислового виробництва відповідно до названих стратегічних пріоритетів, яка потребує певних взаємоузгоджених управлінських рішень, ресурсів і часу. Тому вона має здійснюватися на засадах державного стратегічного планування [18, с. 469]. А це означає, що питання розробки науково обгрунтованої стратегії чи програми модернізації економіки залишаються актуальними.

Важливим науковим дослідженням проблем модернізації останніх років саме з позицій наздоганяючої економіки є праці Хе Чуаньци [12], співробітника Китайського центру дослідження модернізації. Вже понад десятиліття процеси модернізації вивчаються в Китаї системно. Результатом стала теоретична концепція

нелінійної моделі "спіралі модернізації". Китайські вчені обґрунтовують можливість використання "каналів" для модернізаційного "прориву", що дозволяє динамічніше скорочувати відставання від розвинутих країн. Хе Чуаньци розглядає три стадії модернізації: первинну, вторинну та інтегровану.

Основні підходи до класифікації модернізації, які розкрито в працях як зарубіжних, так і українських вчених, представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Класифікація процесів модернізації *

Класифікаційні ознаки та типологізація	Суть	Складові процеси
Стадії модернізації		
Первинна	Полягає в розвитку процесів індустріалізації та формуванні індустріального суспільства	Індустріалізація, урбанізація, демократизація, раціоналізація
Вторинна	Пов'язана з переходом до інформаційної економіки	Знання як базис, інформатизація, екологізація, глобалізація
Інтегрована	Забезпечує оптимальне поєднання первинної та вторинної модернізації	Нова індустріалізація, нова урбанізація, знаннєвізація, інформатизація, екологізація
Рівні модернізації		
Глобальний	Процес удосконалення, осучаснення соціально-економічної системи переважної більшості країн	Економіка, політична система, суспільство, навколишнє середовище
Міжнародний	Процес удосконалення системи міжнародних економічних відносин і перетворення їх на прискорювач соціально-економічного розвитку країни	Активізація експорту, підвищення ефективності використання імпорту, інтеграція в систему міжнародних фінансових, інтелектуальних потоків
Національний	Забезпечення соціально-економічного розвитку на основі сформованих національних пріоритетів	Комбінаторний вибір типів, етапів та ресурсів модернізації
Регіональний	Системні зміни на регіональному рівні	Регіональна економіка, регіональне управління, соціальна сфера, культура та освіта
Організаційний	Комплексне перетворення всіх аспектів функціонування підприємства	Основні засоби, кадрова складова, система управління, технологія виробництва
Індивідуальний	Постійне вдосконалення освітніх, кваліфікаційних характеристик	Освіта, досвід, кваліфікація, комунікаційні навички
Сфери реалізації модернізаційних процесів		
Політична	Реформування політичного устрою країни	Розвиток політичних інститутів, оптимізація ролі держави, формування справжньої політичної культури та еліти

Закінчення таблиці

Економічна	Удосконалення процесів функціонування економіки, які зумовлюють підвищення рівня конкурентоспроможності країни	Організаційні, інституційні, технологічні та структурні зміни в економіці
Соціальна	Формування мотивів та ефективних інститутів розвитку суспільства	Освіта, рівень добробуту, трудова та соціальна мобільність, самоврядування
Екологічна	Трансформація системи природокористування	Сталий розвиток, ефективне використання природних ресурсів

* Складено автором.

Індустріалізація, тобто динамічне зростання обсягів виробництва та частки зайнятого населення в промисловому секторі, зумовила формування ефективних господарюючих суб'єктів – промислових підприємств. Деіндустріалізація – це етап у розвитку економіки, коли за рахунок високого рівня продуктивності праці у промисловості відбувається вивільнення зайнятого населення та його переорієнтація на сферу послуг. Нова індустріалізація передбачає відновлення динаміки прискореного розвитку промисловості у першу чергу за рахунок галузей V і VI технологічних укладів, що забезпечить поступове формування інноваційної моделі.

Кожна країна вибудовує власну модель модернізації, реалізація якої забезпечує розвиток. Серед елементів модернізаційної моделі слід виокремити такі: економіка, суспільство, політика, культура, екологія, структура, інституції тощо. Розуміння особливостей обраної моделі модернізації та комплексне дослідження її процесів на прикладі різних країн світу дозволяють визначити найефективніші підходи для забезпечення необхідної динаміки.

Підходи до оцінювання модернізації

Серед існуючих у сучасній науковій літературі методичних підходів до аналізу процесів модернізації можна назвати два основних:

перший – базується на концепції сталого розвитку і передбачає розрахунок показників, які співвідносять економічну продуктивність з екологічними результатами діяльності;

другий – передбачає розрахунок узагальнених показників у розрізі окремих видів модернізації та формування на цій основі комплексного показника.

Методичну основу дослідження процесів модернізації складають розробки китайських вчених [12]. На основі їхньої методики, починаючи з 2001 р., в Китаї проводяться дослідження та готується Доповідь про модернізацію у світі та в Китаї. Вчені сформуливали групи показників відповідно до видів модернізації (економічна, соціальна, екологічна складові) та конкретизували їх перелік згідно із стадією модернізації (первинна, вторинна, інтегрована). Дана методика набула свого поширення і в інших країнах.

Поставивши за мету проведення комплексного дослідження процесів модернізації в різних країнах для визначення їх особливостей та узагальнивши існуючі методичні розробки, ми дійшли висновку, що процеси модернізації є складними для оцінювання, оскільки:

1) мають як кількісні, так і якісні характеристики, а тому будь-яке дослідження кількісних показників не повною мірою відобразить реальні процеси;

2) є комплексними і багатогранними, а тому вибір складових і показників для аналізу визначається багатьма чинниками: глибиною та масштабами аналізу, цілями дослідження і, врешті-решт, наявністю інформації;

3) мають тривалий характер, оскільки осучаснення тих чи інших сфер відбувається постійно, але з різною динамікою, відповідно, вибір апарату для обробки визначених показників та бази для порівняння є складним методичним завданням.

Отже, для забезпечення комплексності аналізу процесів модернізації необхідно:

- встановити перелік елементів і сформуванати за кожним видом модернізації набір кількісних показників;
- розглянути взаємозв'язки між елементами для формування загального уявлення про спрямованість процесів модернізації в цілому та окремих її видів;
- визначити особливості реалізованих моделей активізації процесів модернізації у тих чи інших країнах.

Для розробки методики аналізу процесів модернізації використаємо існуючі теоретичні підходи до розуміння сутності та складових досліджуваного процесу і представимо набір систематизованих показників відповідно до видового складу модернізації (табл. 3).

Таблиця 3

Показники модернізації країни *

Показники	Стадії модернізації		
	первинна	вторинна	інтегрована
Індикатори економічної модернізації			
ВВП на душу населення	+	+	+
Частка населення, зайнятого в сільському господарстві	+		
Частка ВДВ, створеної в сільському господарстві	+		
Частка населення, зайнятого в промисловості		+	
Частка ВДВ, створеної в промисловому секторі		+	
Частка ВДВ, створеної у сфері матеріального виробництва		+	
Частка населення, зайнятого у сфері матеріального виробництва		+	
Частка населення, зайнятого у сфері послуг			+
Частка ВДВ, створеної у сфері послуг			+
Частка ВВП, яка направляється на інвестиції	+	+	+
Величина інвестицій у розрахунку на душу населення	+	+	+
Частка ВВП, яка направляється на НТДКР			
Величина витрат на НТДКР у розрахунку на душу населення			
Індикатори соціальної модернізації			
Середня тривалість життя	+		
Частка міських жителів	+	+	+
Кількість лікарів у розрахунку на 1000 осіб			
Дитяча смертність	+	+	
Державні витрати на охорону здоров'я		+	+

Закінчення таблиці

Державні витрати на освіту		+	+
Рівень грамотності дорослого населення	+	+	
Частка ВВП, яка направляєється на освіту		+	+
Величина витрат на освіту в розрахунку на душу населення			
Частка населення з вищою освітою		+	+
Чисельність науково-технічних кадрів у розрахунку на 10 тис. зайнятих		+	+
Кількість патентів	+	+	
Чисельність інтернет-користувачів		+	+
Індикатори екологічної модернізації			
Споживання енергії у розрахунку на душу населення		+	+
Споживання відновлювальної енергії у розрахунку на душу населення		+	+
Викиди CO ₂ у розрахунку на душу населення		+	+
Загальний обсяг викидів CO ₂		+	+

* Розроблено автором.

Наведений перелік можна доповнити як напрямами дослідження, так і показниками, що сприятимуть підвищенню якості результатів аналізу процесів модернізації.

Наступним складним методичним завданням є визначення прийомів для обробки інформаційної бази. Китайські вчені за кожним показником встановлюють стандартне значення. Індeksi у розрізі видів модернізації розраховуються як відношення реального значення показника до стандартного. Узагальнений індекс – це середньоарифметичне часткових індексів. Такий підхід має свої недоліки, оскільки приймає значущість економічної, соціальної та екологічної складових у загальному індексі модернізації як однакову, що є дискусійним.

Складність та багатогранність досліджуваних процесів зумовлюють необхідність поєднання різних методичних підходів. Так, на нашу думку, по-перше, процеси модернізації слід вивчати у розрізі динаміки визначених для аналізу показників за певні проміжки часу, що і характеризуватиме активність у сучасному стані та спрямованість змін; по-друге, слід застосовувати і статичний зріз у конкретний момент часу, що дозволить визначити рівень модернізованості, тобто відповідності певного аспекту функціонування системи найкращим результатам; по-третє, до обробки даних слід застосовувати як інтегральний, так і фрагментарний підходи, оскільки це забезпечить комплексне бачення процесів модернізації та розуміння їх взаємозв'язків. Усе це зумовлює необхідність задіяння при дослідженні процесів модернізації великої кількості показників. Пропонований нами алгоритм даного дослідження передбачає такі етапи.

1 етап. Порівняльний аналіз рівня модернізації країни за певним видом. На цьому етапі за кожним показником слід обчислювати коефіцієнт відповідності значення певного показника кожної країни в конкретному році найкращому значенню у вибірці країн. Далі як середньоарифметичне розраховуються значення показників для кожної країни за весь досліджуваний період. На їх основі як середньоарифметичне показників знаходимо індекс модернізації певного виду для

кожної країни за весь досліджуваний період. За кожним показником окремого виду модернізації країни-лідери є різними. Розрахувавши усереднений індекс, визначаємо країну – лідера за видом модернізації.

II етап. Дослідження динаміки часткових показників за всіма видами модернізації. За кожним видом модернізації використовується ряд показників, які не повною мірою є прийнятними для розрахунку узагальненого показника, тому потребують додаткової обробки для унаочнення особливостей досліджуваних процесів. Це, наприклад, середньорічні темпи зростання за кожним показником; дані, які для забезпечення об'єктивнішої оцінки доцільно визначати у розрахунку на душу населення; індекси кратності зміни досліджуваних показників за певні рівні проміжки часу; тощо. Розрахунок та використання цілого ряду додаткових показників дозволяють пояснити динаміку узагальнених індексів.

III етап. Розрахунок узагальненого індексу модернізації та дослідження його тенденцій. На цьому етапі визначається середньоарифметичне всіх його складових, зокрема економічної, соціальної, екологічної, технологічної. Узагальнений індекс модернізації, як і його складові, доцільно розраховувати за певні проміжки часу, наприклад за десятиріччя. Економічна сутність узагальненого індексу модернізації полягає в тому, що він відображає співвідношення різних країн у різні проміжки часу та фактично характеризує, на скільки процентів країна має гірші чи кращі за обрану базу порівняння показники.

Дослідження особливостей модернізації різних країн світу

Для визначення особливостей процесів важливо вибрати часовий горизонт дослідження. Нами було систематизовано дані, починаючи з 1960-х років і аж до 2015 р. З точки зору репрезентативності було складено вибірку даних у розрізі країн, дослідження яких дозволяє встановити найбільш значущі особливості та закономірності. Було обрано 20 країн, серед яких – розвинуті країни; країни, що мають статус нових індустріальних країн (НІК); країни з транзитивною економікою; інші. За результатами опрацьованої статистичної інформації було розраховано індекси економічної, соціальної, екологічної модернізації та модернізації в цілому. Ці дослідження дозволяють виокремити ряд важливих тенденцій та особливостей у розрізі окремих країн (табл. 4, рис.).

Економічну модернізацію пропонується досліджувати в розрізі результативного, структурного та ресурсного аспектів. Так, ВВП на душу населення – один з найбільш показових індикаторів, у тому числі й процесів економічної модернізації. Розглядаючи темпи динаміки ВВП і зміну його величин протягом десятиріч по кожній країні, можна визначити періоди найбільш результативної модернізації. Так, найбільш динамічно світова економіка зростала в 1960–1970-х роках. Як свідчать розрахунки на основі даних Світового банку *, з початку 1960-х років і до 2015 р. світовий ВВП зріс у 22 рази. Приблизно таке саме збільшення ВВП відбулось і в розвинутих країнах: у США та Канаді – у 18 разів, у Великобританії – у 31 раз, у Швеції – у 25 разів. Підтвердженням більш високої динаміки процесів модернізації було збільшення ВВП Японії у 67 разів, Сінгапуру – у 123 рази, а Південної Кореї – у 175 разів. Найдинамічнішими у розвитку Японії були 1960–1970-ті роки. Про це свідчать і показники середньорічних темпів зростання ВВП, обчислені за кожне десятиріччя. Результативна модернізація в Південній Кореї припа-

* The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org/en/search?q>.

ла на 1970–1980-ті роки, а Китай став демонструвати ефективну модернізацію, починаючи з 1970-х років. Отже, у розвитку кожної країни можна виокремити періоди динамічної модернізації, яка супроводжувалася порівняно високими темпами зростання ВВП і забезпечила n -разове його збільшення.

На цьому фоні темпи зростання ВВП України і протягом 1990-х років, і за період 2010–2015 рр. можна назвати безпрецедентними серед усіх досліджуваних країн та охарактеризувати як “втрачену чверть століття”.

Структурний аналіз ВДВ у розрізі основних секторів економіки за досліджуваний період підтверджує:

- загальну тенденцію зменшення значущості сільського господарства, частка якого у 1990 р. у світовому ВВП складала 8,1%, а у 2015 р. – всього 3,9%. Частку ВВП слід вважати індикатором рівня модернізованості економіки. Так, у розвинутих країнах цей показник у 2015 р. не перевищив 2% ВВП; країни ж, розвиток яких базується в тому числі на сільському господарстві, є менш модернізованими. У 2015 р. частка ВДВ сільського господарства у ВВП складала в Аргентині 6%, Бразилії – 5%, Туреччині – 8,6%, Китаї – 8,9%, Україні – 14%;

- посилення значущості сфери послуг, частку якої у ВДВ можна вважати індикатором активності модернізаційних процесів. Збільшення даного показника до рівня 45–50% свідчить про певну завершеність індустріалізації, а за рахунок подальшої модернізації частка сфери послуг, перш за все – у розвинутих країнах (США, Німеччині, Франції, Сінгапурі тощо), зростає до рівня 75–78%;

- збереження загальноекономічної значущості промисловості, частка якої у ВДВ поступово знижується. Відповідно, для забезпечення загального економічного зростання слід активізувати модернізацію промисловості.

Модернізація значною мірою залежить від наявності ресурсів, які направляються на розвиток економіки. Найбільшу вагу мають інвестиційні та кадрові ресурси. Рівень інвестиційної активності доцільно проаналізувати, використовуючи такі показники, як частка загальних інвестицій та інвестицій на НТДКР у ВВП, розмір інвестицій у розрахунок на душу населення, середньорічні темпи зростання інвестицій, чисельність науково-технічного персоналу, ефективність використання інтелектуальної власності тощо.

Частка ВВП, що направляється на інвестиції, зокрема на НТДКР, є важливим, хоча й відносним індикатором модернізаційних процесів. Цей показник за досліджуваний період складав 20–25% світового ВВП. У розвинутих країнах, незважаючи на незначні коливання, він залишається на тому самому рівні. Отже, фінансування модернізаційних процесів підтримується навіть в умовах досягнення певного шабля розвитку. Для країн, що розвиваються, характерна істотніша амплітуда змін даного показника: на початкових етапах модернізації він дорівнював 9–15% і поступово зріс до 35–45%. Переорієнтація ВВП на інвестиції забезпечує фінансування модернізації на необхідному рівні, що, у свою чергу, прискорює динаміку зростання самого ВВП. Так, Південна Корея в 1960 р. направляла на інвестиції лише 11% ВВП, а у 1970 р. – 24%. Як результат, за період 1970–1980 рр. ВВП збільшився в 6 разів. Модернізація в Китаї відбувається за рахунок того, що на інвестиції щороку направляється 33–47% ВВП. Така інвестиційна політика має чітко виражений модернізаційний характер, і саме вона забезпечила зростання інвестицій з 35 дол. до 3660 дол. на душу населення. Величина інвестицій у Китаї за цим показником становить усього 30% від інвестицій, які забезпечуються в США

Динаміка модернізаційних процесів

Країни	Індекс економічної модернізації						
	р о к и						
	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015
Світ у цілому	7,5	14,4	14,6	13,2	14,3	17,8	17,6
Розвинуті країни (початок модернізації – 1920–1930-ті роки)							
США	100	86,1	69,0	68,6	94,8	80,7	90,5
Канада	81,7	68,4	61,3	61,1	59,0	88,5	75,4
Франція	22,2	53,1	73,0	65,9	57,0	73,4	61,5
Німеччина	в.д.	55,0	71,1	67,7	62,1	71,6	64,8
Великобританія	43,6	39,9	51,8	55,3	63,4	60,9	66,7
Швеція	74,3	94,5	100	100	74,9	95,9	89,3
Розвинуті країни (початок модернізації – 1950-ті роки)							
Ізраїль	42,0	33,7	30,2	34,6	53,6	51,0	56,4
Японія	8,0	44,1	59,8	87,5	100	73,9	54,8
Країни, що розвиваються (Латинська Америка)							
Аргентина	0,0	22,9	15,6	10,5	16,9	17,2	20,2
Бразилія	6,5	7,1	10,5	8,6	8,8	18,7	13,1
Мексика	10,3	11,5	16,5	9,1	16,9	16,0	15,4
Країни, що розвиваються (НІК)							
Південна Корея	3,9	5,0	11,0	24,0	37,0	48,5	52,3
Сінгапур	10,6	20,2	38,5	43,4	76,2	94,7	97,4
Країни, що розвиваються (Азія)							
Туреччина	12,1	7,0	7,7	8,5	10,3	17,3	14,2
Індія	2,3	1,6	1,3	1,1	1,2	3,3	3,4
Китай	4,1	2,3	1,3	1,2	3,1	12,6	20,3
Країни з транзитивною економікою							
Польща	в.д.	в.д.	в.д.	5,1	11,9	22,4	20,4
Чехія	в.д.	в.д.	в.д.	11,8	18,1	39,7	32,0
Росія	в.д.	в.д.	в.д.	11,7	4,1	19,5	14,9
Україна	в.д.	в.д.	в.д.	5,0	1,5	5,1	3,1

та Канаді, однак це вже майже половина від їх розміру в Південній Кореї чи Японії. Інвестиційна активність у країнах, що розвиваються, і за відносними, і за абсолютними показниками є значно нижчою порівняно з наведеними позитивними прикладами. А це означає, що, зокрема, Аргентина, Бразилія, Туреччина, Індія тощо можуть залишитись у периферійному становищі. На фоні наведеної інформації зниження частки інвестицій у ВВП України з 27% (у 1990 р.) до 15% (у 2015 р.) та зменшення їх абсолютної величини за відповідний період з 430 дол. до 320 дол. свідчать про відсутність необхідного фінансового забезпечення модернізаційних процесів.

Таким чином, країни, які стають на шлях модернізації, повинні активно використовувати інструментарій інвестиційної політики і забезпечувати пріоритетний перерозподіл ВВП саме на цілі інвестування. Кількісні орієнтири цих процесів демонструють ряд розвинутих країн і країн, що розвиваються.

Таблиця 4 (початок)

у різних країнах світу *

Індекс соціальної модернізації						
р о к и						
1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015
57,0	60,8	63,4	65,4	67,7	71,0	71,9
Розвинуті країни (початок модернізації – 1920–1930-ті роки)						
91,4	90,2	89,1	88,9	91,0	91,8	91,2
92,0	92,9	91,4	91,3	92,9	93,8	93,4
86,3	89,3	89,0	88,8	90,1	91,7	91,8
92,4	89,8	88,3	87,9	88,3	89,1	89,1
97,9	93,5	92,3	91,4	91,7	93,5	93,4
96,2	98,1	96,0	95,2	95,9	96,2	95,7
Розвинуті країни (початок модернізації – 1950-ті роки)						
98,6	98,2	99,0	99,3	99,6	100	99,3
86,5	90,8	93,0	92,8	93,1	99,2	100
Країни, що розвиваються (Латинська Америка)						
90,8	90,7	91,8	92,9	94,0	94,5	94,1
66,1	72,3	77,0	81,5	87,2	89,6	89,7
71,0	76,0	80,4	84,2	86,9	88,6	88,6
Країни, що розвиваються (НІК)						
53,2	64,8	74,0	85,2	90,2	93,0	93,1
93,8	95,0	97,4	98,2	98,9	99,7	100
Країни, що розвиваються (Азія)						
49,9	57,0	62,4	72,6	78,2	82,9	83,9
40,8	45,1	49,6	52,1	55,0	57,9	58,9
39,8	49,7	55,2	59,0	64,8	72,9	75,9
Країни з транзитивною економікою						
76,1	77,0	77,6	77,7	78,7	78,4	77,9
85,4	84,0	87,8	86,1	91,9	86,6	85,8
77,9	80,8	81,1	82,6	78,2	79,7	79,9
75,9	78,5	78,4	80,2	76,9	78,5	78,5

Соціальну модернізацію слід розглядати як чинник і результат економічної модернізації. Розвиток промислового виробництва зумовив активізацію процесів урбанізації, що, у свою чергу, привело до поліпшення загального соціокультурного рівня населення. Розвиток освіти та науки, медицини спричиняє збільшення тривалості життя. Значення останніх чинників є найбільш дійовим, оскільки у різних країнах на фоні приблизно однакового рівня урбанізації, за істотних відмінностей у розвитку освіти та медицини, зберігаються також певні відмінності у тривалості життя.

У цілому ж відмінності між країнами за індексом соціальної модернізації не є настільки вагомими, як економічної. Так, частка державних витрат на освіту в більшості досліджуваних країн становить 4–8% ВВП. Освіті приділяється особлива увага у всіх країнах, а країни, що стають на шлях модернізації, у першу чергу збільшують обсяг її фінансування, що супроводжується зростанням частки цих

Динаміка модернізаційних процесів

Індекси екологічної модернізації						
роки						
1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015
8,7	51,9	38,3	28,3	31,1	32,0	25,8
Розвинуті країни (початок модернізації – 1920–1930-ті роки)						
31,7	62,0	37,1	34,5	41,9	43,2	41,0
33,4	60,2	35,3	33,9	29,4	44,4	33,4
44,1	85,9	85,6	74,4	65,7	82,5	64,2
			54,8	54,1	68,0	55,1
24,8	53,9	63,8	57,3	65,5	75,9	78,1
46,2	94,7	97,2	88,7	80,0	90,4	82,9
Розвинуті країни (початок модернізації – 1950-ті роки)						
26,8	84,0	64,3	46,9	60,7	60,6	57,4
32,4	70,7	72,4	78,4	86,8	71,4	44,7
Країни, що розвиваються (Латинська Америка)						
0,0	89,8	43,2	34,3	44,3	34,9	36,1
	81,2	60,3	45,7	37,9	63,0	34,6
	77,1	46,4	23,6	42,9	37,7	29,1
Країни, що розвиваються (НІК)						
18,7	47,7	35,3	33,3	28,3	28,7	26,9
30,6	47,4	41,3	29,9	46,7	67,8	60,3
Країни, що розвиваються (Азія)						
100	91,3	52,6	30,6	31,0	42,3	28,5
19,4	57,1	28,4	12,8	10,4	15,7	12,8
4,6	25,2	7,6	4,4	9,1	14,0	16,0
Країни з транзитивною економікою						
в.д.	в.д.	в.д.	6,2	16,1	28,1	23,0
в.д.	в.д.	в.д.	8,7	13,4	29,5	22,2
в.д.	в.д.	в.д.	6,7	3,9	14,2	8,9
в.д.	в.д.	в.д.	3,6	2,2	6,7	4,2

витрат у ВВП та рівня освіченості населення. Однак в Україні навіть високий людський потенціал, про який свідчить показник охоплення населення середньою та вищою освітою, використовується неефективно. Це означає, що модернізація здійснюється за рахунок не тільки збільшення кількісних показників ресурсного забезпечення, а й, наприклад, інноваційної спрямованості розвитку системи освіти [15, с. 274].

Глибшими є відмінності у фінансуванні охорони здоров'я. Найвищий показник мають США – 17% у 2014 р., тоді як в Аргентині, Сінгапурі, Туреччині, Китаї – приблизно 5%. Цей показник, який відображає ставлення держави до конкретної людини та її персони, слід вважати одним з найбільш вагомих індикаторів соціальної модернізації. І саме на його прикладі чітко відстежується роль модернізації суспільства в цілому.

Таблиця 4 (закінчення)

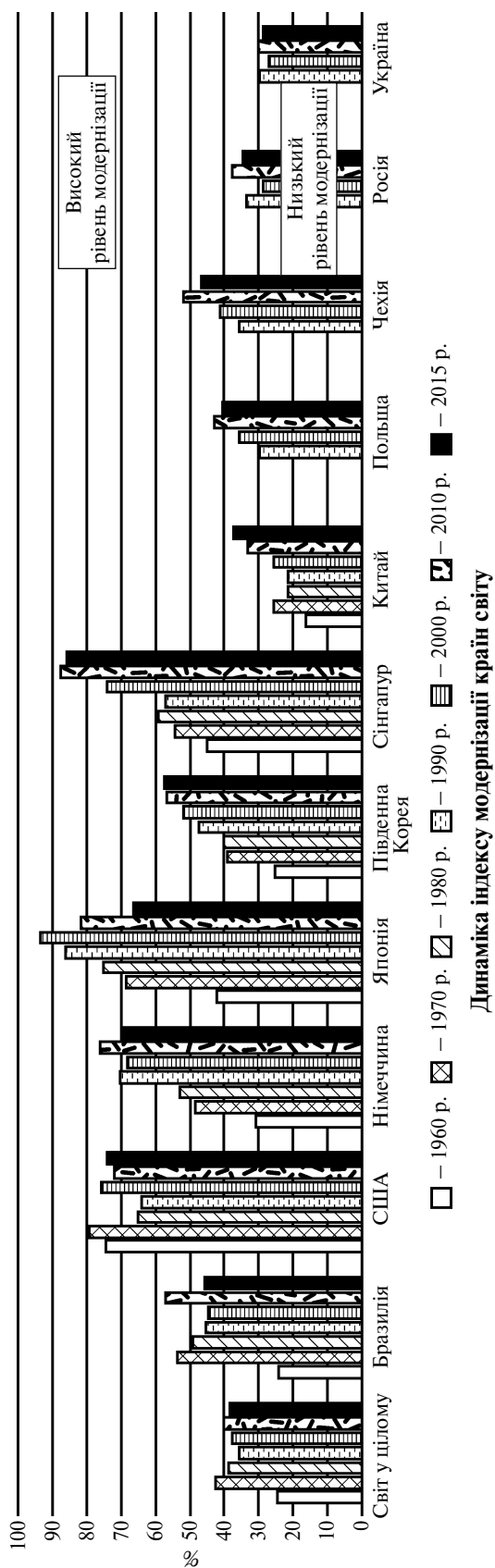
у різних країнах світу *

Індекс модернізації (за визначеними показниками)						
р о к и						
1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015
24,4	42,4	38,8	35,6	37,7	40,3	38,4
Розвинуті країни (початок модернізації – 1920–1930-ті роки)						
74,4	79,4	65,1	64,0	75,9	71,9	74,2
69,0	73,8	62,7	62,1	60,4	75,6	67,4
50,9	76,1	82,5	76,4	70,9	82,5	72,5
30,8	48,3	53,1	70,1	68,2	76,2	69,7
55,4	62,4	69,3	68,0	73,5	76,8	79,4
72,2	95,8	97,7	94,6	83,6	94,2	89,3
Розвинуті країни (початок модернізації – 1950-ті роки)						
55,8	72,0	64,5	60,3	71,3	70,5	71,0
42,3	68,5	75,1	86,2	93,3	81,5	66,5
Країни, що розвиваються (Латинська Америка)						
30,3	67,8	50,2	45,9	51,7	48,9	50,1
24,2	53,5	49,3	45,3	44,6	57,1	45,8
27,1	54,9	47,8	39,0	48,9	47,4	44,4
Країни, що розвиваються (НІК)						
25,3	39,2	40,1	47,5	51,8	56,7	57,4
45,0	54,2	59,1	57,2	73,9	87,4	85,9
Країни, що розвиваються (Азія)						
54,0	51,8	40,9	37,2	39,8	47,5	42,2
20,8	34,6	26,4	22,0	22,2	25,6	25,0
16,2	25,7	21,4	21,5	25,7	33,2	37,4
Країни з транзитивною економікою						
в.д.	в.д.	в.д.	29,7	35,6	43,0	40,4
в.д.	в.д.	в.д.	35,5	41,1	51,9	46,7
в.д.	в.д.	в.д.	33,7	28,7	37,8	34,6
в.д.	в.д.	в.д.	29,6	26,9	30,1	28,6

* Розраховано автором за [13].

Примітка: в.д. – відсутні дані.

Екологічна модернізація в останні роки набуває особливого значення на всіх рівнях досліджуваних економічних процесів. Саме на основі показників екологічної модернізації можна зробити висновок щодо модернізації суспільної відповідальності. Для одержання узагальнених індексів екологічної модернізації було визначено показники у розрахунку на 1 особу, що дозволило привести їх у більш порівнянний вигляд. Представлені в таблиці 4 показники свідчать про глибокі відмінності у змісті та кількісних характеристиках екологічної політики у різних країнах. Причому ситуація істотно не змінюється: економічна модернізація не приводить до пропорційної динаміки показників екологічної модернізації. Так, значення індексів екологічної модернізації окремих, навіть розвинутих, країн, наприклад США, Канади, Японії та ін., відчутно не розрізняються. Незначні зрушення відбулися в екологічній модернізації Китаю та Індії. В Україні ж показни-

ки екологічної модернізації свідчать про фактично повне ігнорування даного напрямку осучаснення. Узагальнений індекс модернізації (за певними показниками) досліджуваних країн коливається на рівні від 28,6 (Україна) до 89,3 (Швеція). Це означає, що рівень “сучасності” економіки України становить усього 28,6% від потенційно можливого.

Таким чином, індекс модернізації є зрізом процесів оновлення, осучаснення всіх сфер діяльності та функціонування країни у певний момент часу. Він також дозволяє відстежувати динаміку модернізації окремих країн порівняно з іншими.

У цілому досліджувані країни за рівнем модернізованості можна поділити на такі групи (див. рис.):

а) країни з високим рівнем активності модернізаційних процесів (індекс – понад 60 із 100 можливих). До цієї групи належать США, Канада, Франція, Німеччина, Великобританія, Швеція, Ізраїль, Японія та ін. Показово, що майже всі вони у різні десятиріччя займали лідируючі позиції;

б) країни із середнім рівнем активності модернізаційних процесів (індекс – 40–59). Група представлена такими країнами, як Аргентина, Бразилія, Південна Корея, Туреччина, Польща, Чехія. Це країни, які майже досягли показників високорозвинутих держав (зокрема, Південна Корея, Польща), та країни, які характеризуються уповільненням модернізаційних процесів порівняно навіть з попередніми десятиріччями;

в) країни з низьким рівнем активності модернізаційних процесів (індекс – менше 40). У цій групі залишається Китай, оскільки там ще

не всі сфери життєдіяльності людини та сектори економіки вийшли на достатній рівень розвитку.

У цілому світова економіка характеризується низьким рівнем сучасності, тобто навіть за рахунок активізації модернізації в багатьох країнах не вдається істотно змінити співвідношення в загальному розподілі сил у світовій економіці. Така ситуація зберігається вже протягом кількох десятиріч.

Проведене дослідження дозволило виокремити основні закономірності розвитку процесів модернізації.

1. Модернізація є результативною виключно в умовах, коли вона має цільову орієнтацію та набуває ознак комплексності й системності. У переважній більшості країн вихідним пунктом модернізації було формування національної ідеї та довгострокової програми (стратегії) розвитку. Поєднання та втілення економічних і суспільних цілей забезпечували поступову модернізацію всієї системи. Саме економічна основа національної ідеї зумовила досить динамічні зрушення у розвитку багатьох країн.

2. Реалізація стратегії модернізації вимагає мобілізації наявних і розвитку необхідних ресурсів відповідно до стадії та виду модернізації. Модернізація проводилася в умовах різного ресурсного забезпечення. У випадках, коли система не має достатнього обсягу ресурсів, її зусилля слід спрямовувати на формування ресурсного забезпечення: підвищення рівня інвестиційної активності, прискорення розвитку освіти та науки, демократизацію суспільства.

3. Зберігається певна розбалансованість у динаміці модернізації різних видів. Країни – світові лідери за економічною та соціальною модернізацією відстають за показниками екологічної модернізації, що свідчить про ігнорування ними екологічних цілей розвитку глобальної економіки. Як наслідок, індекси екологічної модернізації протягом досліджуваного періоду залишаються на одному рівні або зростають незначно.

4. Різні групи країн починали модернізацію у різний час та продемонстрували, що саме динаміка таких процесів дозволяє дійсно подолати відставання від глобальних лідерів, для яких вона забезпечує збереження позицій. Найвагоміших результатів, наприклад, в економічній модернізації досягли Японія (з 8% від найкращих показників модернізації у 1960 р. до лідируючих позицій у 2000 р.) і Південна Корея (відповідно, від 4% до 52,3%). Але при цьому є ряд країн, які, навіть намагаючись здійснити певні реформи, за показником економічної модернізації залишаються немодернізованими або частково модернізованими (зокрема, Бразилія, Мексика, Індія, Україна).

5. Для багатьох країн, що розвиваються, як базисну модель модернізації було запропоновано традиційну “вестернізацію”, яка передбачала спочатку запровадження принципів демократизації (політичної модернізації) та формування на цій основі реальних умов для поетапної технологічної та економічної модернізації. Вчені провели порівняння тривалості демократії в тих чи інших економічних умовах і визначили, за якого рівня ВВП і скільки вона існуватиме [5]. При цьому слід наголосити, що деякі країни, які розвиваються, стали провідниками принципово іншого підходу: їм вдалося здійснити технологічну модернізацію та відчутно підвищити соціально-економічні стандарти життя населення без реформування політичної системи і реальної демократизації суспільства. Це стало прикладом іншої, відмінної від розвинутих країн, моделі реалізації концепції модернізації, хоча і

фрагментарної. Населення цих країн погоджується мати економічні результати без політичної модернізації, а це означає, що кореляція між окремими видами модернізації не є настільки прямолінійною. Крім того, це може стати прикладом для наслідування і в інших країнах. Кожна з них знаходить свою модель – комбінацію складових модернізаційних процесів, а відтак, запитання "Що є первинним – економічна та технологічна модернізація або політична та соціальна?" залишається відкритим.

Досвід багатьох країн, які вдало провели модернізацію, може і повинен бути використаний в Україні з позиції, перш за все, інструментарію. Основними складовими успішної модернізації, на нашу думку, повинні стати: формулювання стратегії модернізації країни з конкретизацією цільових завдань у розрізі регламентованих періодів часу їх реалізації; конструювання політичної системи, здатної забезпечити орієнтацію всього суспільного розвитку на цілі модернізації; створення сприятливих політико-правових, економічних та інституційних умов для активізації модернізації на всіх рівнях функціонування суспільства.

Складність і масштабність процесів модернізації визначають необхідність дослідження ще одного важливого питання – ролі держави в ініціюванні таких перетворень. Сформульована національна ідея (парадигма), її закріплення у вигляді масштабного документа (стратегії, програми) стають основою розробки та реалізації державної політики інноваційно орієнтованого розвитку за рахунок прискорення саме модернізаційних процесів. Так, у 2012 р. у Франції для активізації процесів модернізації було створено Міністерство промислового відродження, діяльність якого спрямовувалася на розробку стратегії відновлення національної промисловості, яка дістала назву "Нова індустріальна Франція" [15, с. 134–135]. В Японії Міністерством економіки, торгівлі та промисловості в межах розробленої Стратегії прискорення економічного розвитку передбачено План відродження промисловості з урахуванням загального уповільнення темпів зростання в післякризовий період *. У тому самому 2012 р. у Казахстані за ініціативи президента було розроблено "Стратегію – 2050" і "План нації", який містить 100 конкретних кроків-реформ, спрямованих на прискорення технологічної модернізації та підвищення рівня конкурентоспроможності економіки країни.

Для переорієнтації розвитку України на цілі модернізації також потрібна комплексна програма, в межах якої будуть визначені заходи та етапи їх вжиття. Розроблена на державному рівні програма модернізації, інкорпорована в загальну стратегію розвитку економіки країни, повинна стати основним документом, на підставі якого визначатимуться цільові орієнтири розвитку всіх секторів, видів економічної діяльності та галузей. Системоутворюючими, на нашу думку, повинні стати такі етапи.

I етап – вибір моделі, яку буде покладено в основу ініціювання процесів модернізації. При цьому необхідно забезпечити розуміння пріоритетності політичної модернізації як основи соціально-економічної та технологічної модернізації. Досягнення консенсусу еліт і суспільства щодо подальшого розвитку держави стане концептуальною базою для прискореного інноваційно орієнтованого розвитку країни за рахунок активізації багаторівневої та багатоаспектної модернізації.

* Cool Japan Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.meti.go.jp/english/policy/mono_info_service/creative_industries/pdf/121016_01a.pdf.

II етап – конструювання політичної системи, орієнтованої на активізацію процесів модернізації шляхом розмежування повноважень між президентом, парламентом та урядом для забезпечення ефективності функціонування всіх державних інститутів. На цьому етапі слід розробити комплекс нормативно-правових умов і створити інститути, дія яких спрямовуватиметься на розвиток підприємництва, встановлення законності та прозорості.

III етап – формування ресурсної бази модернізаційних процесів шляхом мобілізації внутрішніх та залучення зовнішніх ресурсів, у першу чергу – за рахунок макроекономічної стабілізації та прискорення економічної динаміки. Розуміння причинно-наслідкових залежностей між видами модернізаційних процесів дозволяє сформувати перелік секторів, рівень ресурсного забезпечення яких на практиці ініціює процеси модернізації відповідно до їх пріоритетності для розвитку країни. Так, для активізації стратегічно значущої технологічної модернізації необхідно досягти концентрації не лише фінансових, а й інформаційних, інтелектуальних ресурсів.

IV етап – визначення галузевих пріоритетів для проведення технологічної модернізації промисловості та системи освіти, виходячи з обмеженості ресурсного забезпечення та необхідності їх якнайефективнішого використання. На цьому етапі зусилля слід сконцентрувати на підвищенні конкурентоспроможності України в традиційних галузях, започаткуванні нових виробництв на основі передових технологій, прискоренні розвитку людського капіталу.

V етап – створення умов для соціальної та екологічної модернізації, що забезпечить вихід на високий рівень соціальних гарантій та екологічної відповідальності суспільства.

Розробка та реалізація Програми модернізації України, яка повинна стати компетенцією Кабінету Міністрів України, дозволять сформувати економічний базис для здійснення всього комплексу необхідних перетворень у державі.

Висновки

При трансформації узагальненого світового досвіду в реальний процес розробки стратегії розвитку України, орієнтованої на прискорення модернізації, пропонуємо враховувати такі аспекти:

1. Цільовий – формулювання стратегії повинно передбачати розробку структурованих цілей, реалізація яких забезпечуватиме поетапне підвищення продуктивності економіки в цілому. Цілі повинні містити не тільки набір завдань, а й кількісні орієнтири розвитку. Для цього необхідно визначити існуючі та перспективні вимоги до промисловості, тобто стратегія повинна вибудовуватися на основі передбачення структурних змін ринків, у тому числі глобальних, а також урахувати можливі провали на ринку.

2. Галузевий (секторальний) – змістовна конкретизація стратегії має відбуватися шляхом визначення переліку пріоритетних галузей, які відповідають етапу розвитку промисловості та покликані забезпечити досягнення поставлених цілей, серед яких ключовими можуть бути проведення широкомасштабної індустріалізації, вихід на траєкторію сталого економічного зростання, прискорення інноваційного розвитку.

3. Ресурсний – реалізація стратегії визначається наявністю ресурсів як драйверів розвитку, здатних за сприятливих умов їх ефективного використання забезпечити модернізацію промисловості в необхідних пропорціях та з бажаною ди-

намікою. Якщо ж господарство не має достатнього обсягу ресурсів, стратегічним завданням стає створення умов для їх залучення і формування.

4. Організаційний — обґрунтування та застосування набору механізмів реалізації стратегії. Інструментарій реалізації стратегії має велике значення, оскільки в разі його невірному виборі промислового політика не буде успішною.

5. Часовий — своєчасна модернізація у тих чи інших формах з орієнтацією на забезпечення довгострокової конкурентоспроможності національної промисловості.

Вибудовування державної політики з урахуванням зазначених аспектів дозволить надати процесам модернізації ознак системності, комплексності та постійності. Стратегія модернізації України повинна забезпечити: формування оптимального співвідношення між усіма гілками влади з метою забезпечення конкурентоспроможності країни та підвищення рівня життя населення; здійснення поетапних реформ політичної системи та формування політичних еліт із залученням найбільш передових інтелектуальних сил суспільства; розвиток підприємницького середовища і захист приватної власності; накопичення критичного обсягу ресурсів для активізації технологічної модернізації.

Список використаної літератури

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм ; [пер. с франц. Г.И. Семенова]. — М. : Текст, 1993. — 303 с.

2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. — М. : Academia, 2004. — 790 с.

3. Бауман З. Индивидуализированное общество ; [пер. с англ.] ; [под ред. В.Л. Иноземцева]. — М. : Логос, 2005. — 390 с.

4. Вебер М. Государство і суспільство ; [пер. з нім. М. Кушнір]. — К. : Всесвіт, 2013. — 1112 с.

5. Вельцель Х., Инглхарт Р. Человеческое развитие и "взрыв" демократии: вариации изменений режимов среди 60 обществ // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2008. — № 1. — С. 85–112.

6. Inglehart R., Welzel C. Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence. — New York : Cambridge University Press, 2005. — 333 p.

7. Huntington S.P. The change to change: modernization, development, and politics // Comparative Politics. — 1971. — Vol. 3 — № 3. — pp. 283–322.

8. Lipset S.M. Political Man: The Social Bases of Politics. — New York : Doubleday & Company, 1960. — 477 p.

9. Rostow W.W. The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto. — 3rd ed. — Cambridge : Cambridge University Press, 1991. — 324 p.

10. Балакірева О.М., Гець В.М., Сіденко В.Р. та ін. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України : кол. моногр. — К. : НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України", 2014. — 340 с.

11. Обушна Н.І. Модернізація — сучасний тренд розвитку суспільства [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-3/doc/1/06.pdf>.

12. He Ch. Modernization Science: The Principles and Methods of National Advancement. — Springer Science & Business Media, 2012. — 648 p.

13. Андрушків Б.М., Амоша О.І., Антекар С.С. та ін. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : моногр. ; [наук. ред. В.І. Ляшенко, Є.В. Савельєв]. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.
14. Гець В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України // Економіка України. – 2010. – № 3. – С. 4–20.
15. Інноваційна Україна 2020 : Національна доповідь ; [за заг. ред. В.М. Гейця та ін.]. – К. : НАН України, 2015. – 336 с.
16. Левковець О.М. Модернізація економіки України: зміст, умови, ризики // Бізнес-Інформ. – 2011. – № 10. – С. 4–9.
17. Технологічна модернізація промисловості України ; [за ред. Л.І. Федулової]. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2008. – 472 с.
18. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : моногр. – К. : НАН України; ДУ “Ін-т екон. та прогнозув. НАН України”, 2013. – 536 с.
19. Чебанов А.А. Концептуальні основи структурної модернізації промисловості // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 11. – С. 134–137.
20. Жаліло Я.А., Покришка Д.С., Белінська Я.В., Бережний Я.В. та ін. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації : аналіт. доп. ; [за ред. Я.А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2012. – 144 с.

References

1. Aron R. *Demokratiya i Totalitarizm* [Democracy and Totalitarianism]. Moscow, Tekst, 1993 [in Russian].
2. Bell D. *Gryadushchee Postindustrial'noe Obshchestvo: Opyt Sotsial'nogo Prognozirovaniya* [The Coming of Post-Industrial Society: a Venture in Social Forecasting]. Moscow, Academia, 2004 [in Russian].
3. Bauman Z. *Individualizirovannoe Obshchestvo* [The Individualized Society]. V.L. Inozemtsev (Ed.). Moscow, Logos, 2005 [in Russian].
4. Weber M. *Hospodarstvo i Suspil'stvo* [Economy and Society]. Kyiv, Vsesvit, 2013 [in Ukrainian].
5. Welzel C., Inglehart R. *Chelovecheskoe razvitie i “vzryv” demokratii: variatsii izmenenii rezhimov sredi 60 obshchestv* [Human development and the “explosion” of democracy: variations of regime change across 60 societies]. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2008, No. 1, pp. 85–112 [in Russian].
6. Inglehart R., Welzel C. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. New York, Cambridge University Press, 2005.
7. Huntington S.P. *The Change to Change: Modernization, Development, and Politics*. *Comparative Politics*, 1971, Vol. 3, No. 3, pp. 283–322.
8. Lipset S.M. *Political Man: The Social Bases of Politics*. New York, Doubleday & Company, 1960.
9. Rostow W.W. *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. 3rd ed. Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
10. Balakireva O.M., Heyets V.M., Sidenko V.R. et al. *Tsinnisna Skladova Modernizatsiinykh Protseviv u Suchasnomu Sotsiumi Ukrainy* [Valuable component of modernization processes in modern socium of Ukraine]. Kyiv, NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, 2014 [in Ukrainian].

11. Obushna N.I. *Modernizatsiya – suchasnyi trend rozvytku suspil'stva* [Modernization – the modern trend of society development], available at: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-3/doc/1/06.pdf> [in Ukrainian].
12. He Ch. *Modernization Science: The Principles and Methods of National Advancement*. Springer Science & Business Media, 2012.
13. Andrushkiv B.M., Amosha O.I., Aptekar S.S. et al. *Strukturni Reformy Ekonomiky: Svitovyi Dosvid, Instytuty, Stratehii dlya Ukrainy* [Structural Economic Reforms: World Experience, Institutes, Strategies for Ukraine]. V.I. Lyashenko, E.V. Savel'ev (Eds.). Ternopil, Economic thought of the TNEU, 2011 [in Ukrainian].
14. Heyets V. *Liberal'no-demokratychni zasady: kurs na modernizatsiyu Ukrainy* [Liberal-democratic principles: course to a modernization of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2010, No. 3, pp. 4–20 [in Ukrainian].
15. *Innovatsiina Ukraina 2020: Natsional'na Dopovid'* [Innovative Ukraine 2020: National Report]. V.M. Heyets et al. (Eds.). Kyiv, NAS of Ukraine, 2015 [in Ukrainian].
16. Levkovets' O.M. *Modernizatsiya ekonomiky Ukrainy: zmist, umovy, ryzyky* [The modernization of Ukrainian economy: essence, conditions, risks]. *Biznes-Inform – Business Inform*, 2011, No. 10, pp. 4–9 [in Ukrainian].
17. *Tekhnolohichna modernizatsiya promyslovosti Ukrainy* [Technological modernization of the industry of Ukraine]. L.I. Fedulova (Ed.). Kyiv, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, 2008 [in Ukrainian].
18. Kindzers'kyi Yu.V. *Promyslovisht' Ukrainy: Stratehiya i Polityka Strukturno-Tekhnolohichnoi Modernizatsii* [Ukrainian Industry: Strategy and Policy of Structural and Technological Modernization]. Kyiv, NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, 2013 [in Ukrainian].
19. Chebanov A.A. *Kontseptual'ni osnovy strukturnoi modernizatsii promyslovosti* [Conceptual basis of industrial structure modernization]. *Biznes-Inform – Business Inform*, 2012, No. 11, pp. 134–137 [in Ukrainian].
20. Zhalilo Ya.A., Pokryshka D.S., Belins'ka Ya.V., Berezhnyi Ya.V. et al. *Pislyakryzovyi Rozvytok Ekonomiky Ukrainy: Zasady Stratehii Modernizatsii. Analit. Dop.* [Post-Crisis Development of Ukrainian Economy: Modernization Strategy Fundamentals. Analytical Report]. Ya.A. Zhalilo (Ed.). Kyiv, NISS, 2012 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 р.
